

EIS-nieuws

Dagvlinderboek gepresenteerd

Op 6 september j.l. werd het boek *De Nederlandse dagvlinders*, deel 7 in de Nederlandse Fauna, gepresenteerd. In de druk bezochte Meyendelboerderij gaven de auteurs en uitgever toelichting bij het boek en de serie. Minister Veerman van LNV nam het eerste exemplaar in ontvangst en ook de grote natuur-beherende organisaties gaven blijk van grote waardering voor dit monnikenwerk. Een bespreking van het boek staat verderop in deze nieuwsbrief.

Roy Kleukers

Nederlandse Faunistische Mededelingen

Nummer 25 van NFM verschijnt begin december. Deze keer met de nadruk op macrofauna. Daarnaast leuke stukken over vliesvleugeligen, vliegen en landslakken.

F. van der Meer, M. Reemer, T.M.J. Peeters & A. Neve – De roodrandzandbij *Andrena rosae* in de Zuid-Hollandse Biesbosch (Hymenoptera: Apoidea, Andrenidae)
T.M.J. Peeters, I.P. Raemakers, J. van de Nieuwegiessen & J.T.

Vertegenwoordigers van Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de Landschappen zijn in hun nopjes met een gloednieuw exemplaar van het dagvlinderboek (foto Kars Veling).

Kuper – De rotsbehangsbij *Megachile pilidens*, nieuw voor de Nederlandse fauna (Hymenoptera: Apoidea: Megachilidae)

M.J. Gijswijt – Aanvullingen en verbeteringen op de naamlijst van de Nederlandse bronswespen (Hymenoptera: Chalcidoidea)

I. Bartsch & H. Smit – Een checklist van de Nederlandse zee-mijten (Acari: Halacaroida)

H. Smit, Tj.H. van den Hoek & R. Wiggers – Nieuwe vondsten van watermijten in Nederland (Acari: Hydrachnidia)

C.H.J.M. Fransen & L.B. Holthuis – De rivierkreeft *Austropotamobius torrentium* in Nederland gevangen in 1956 (Crustacea: Decapoda: Astacidae)

Tj.H. van den Hoek – De steenvlieg *Protonemura risi* nieuw voor Nederland (Plecoptera: Nemouridae)

R. Wiggers, Tj.H. van den Hoek, B. van Maanen, H. van Kleef & L.W.G. Higler – Some rare and new caddis flies recorded for the Netherlands (Trichoptera)

A. Boesveld – Inventarisatie van de landslakken van de Zeeuwse kust, met de nadruk op de nauwe korfslak *Vertigo angustior* (Mollusca: Gastropoda)

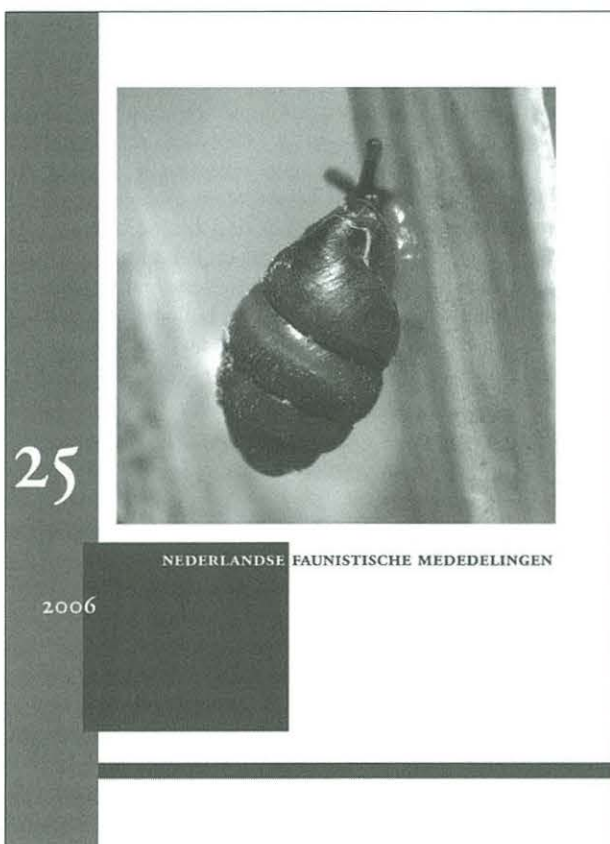
M. Reemer & J. van Steenis – Het zweefvliegduo *Eupeodes bucculatus* en *E. goeldlini* in Nederland (Diptera: Syrphidae)

J. T. Smit & B. Hamers – De boorvlieg *Trupanea amoena* nieuw voor Nederland (Diptera: Tephritidae)

Roy Kleukers

Verspreidingsatlassen

Van de verspreidingsatlassen (voorheen ook wel voorlopige atlanten genoemd) zijn delen over kokerjuffers, boktorren, bodemfauna en een derde deel in de wantsenreeks in voorbereiding. Het kokerjufferbestand is af en de teksten zijn grotendeels klaar. Ook voor de boktorren is het gegevensbestand klaar. Voor dit boekje zijn de collecties Amsterdam, Leiden (deels) en veel regionale collecties bewerkt. Daarnaast heeft een grote groep mensen waarnemingen opgestuurd. Het uitein-

delijke bestand is rond de 18.000 waarnemingen groot en biedt een goed inzicht in de verspreiding van de soorten. Gehoopt wordt dat deze uitgave in de loop van 2007 zal verschijnen. Voor het deeltje over de bodemfauna (pissebedden, duizendpoten en miljoenpoten) zijn het gegevensbestand en de figuren klaar. Slechts een beperkt aantal soortteksten moet nog geschreven worden. In de serie verspreidingsatlassen van de wantsen is in 2006 het tweede deel verschenen. Gepoogd wordt het volgende deel in 2008 uit te brengen.

Vincent Kalkman

Onderzoek houtbewonende kevers

Sinds eind september ben ik voor een half jaar als stagiair bij EIS werkzaam. Hier doe ik onder begeleiding van Hans Huijbregts en John Smit onderzoek naar de verspreiding van bladsprietkevers met houtbewonende larven in Nederland, zoals vliegende herten, neushoornkevers, gouden torren en penseelkevers. Hierbij wordt in een faunistische database oud materiaal uit collecties van verschillende natuurmusea en recent materiaal uit privé-collecties ingevoerd. Met dit onderzoek hopen we verschillen in verspreiding in ruimte en tijd te verklaren door deze te koppelen aan ecologische gegevens. Een ontwikkeling van de laatste jaren: het niet opruimen van dood hout in bossen, kan bijvoorbeeld een positieve invloed hebben op het voorkomen van kevers met houtbewonende larven. Het is de bedoeling om de resultaten van dit stageproject te publiceren in Nederlandse Faunistische Mededelingen.

Jan-Pieter Huizer
Student Biologie Leiden

Atlas van de Europese libellen

Eind 2005 is EIS-Nederland begonnen met het organiseren van een atlasproject voor de Europese libellen. Doel is om in 2010 een atlas te publiceren met de verspreiding van libellen op 50 bij 50 km. Afgelopen jaren zijn voor zoogdieren en vogels dergelijke atlassen verschenen en gebleken is dat dit zeer informatief is. Voor veel landen zijn nu regionale coördinatoren gevonden en het lijkt er steeds meer op dat dit lastige project gaat slagen. Voor Oekraïne, Roemenië en Bulgarije zijn aanvullende subsidies ontvangen en in deze landen kunnen regionale specialisten een tijd lang betaald werken aan het opbouwen van een databestand. Vooral van Roemenië is nog weinig bekend en het is te verwachten dat de werkzaamheden tot leuke ontdekkingen zullen leiden.

Waarnemingen doorgeven

Veel mensen hebben afgelopen jaren in het buitenland naar libellen gekeken en de waarnemingen genoteerd. Niet zelden gaat het om leuke waarnemingen waarvan het zonde is als ze verloren gaan. Op www.naturalis.nl/europeandragonflies is van elk land te vinden wie waarnemingen inzamelt. Vooral van relatief slecht onderzochte landen zoals Polen, Italië en Spanje is het belangrijk om waarnemingen door te geven.

Libellenkamp in Roemenië

In de eerste helft van juli 2007 vindt in het Roemeense deel van de Karpaten een libellenkamp plaats. Tijdens deze week worden excursies gehouden en worden enkele lezingen verzorgd. Het gebied ligt in de bergen bij het kuuroord Baile-Herculane op circa 30 km van de Donau en heeft een groot aanbod aan libellenbiotopen. De week wordt op een eenvoudige manier georganiseerd. Iedereen kan een plek reserveren op de camping en in het hotel en ter plekke kunnen mensen zich aansluiten bij excursies. Iedereen wordt geacht om op eigen gelegenheid naar de locatie te komen en zelf zorg te dragen voor zijn eten. Behalve Nederlanders zullen op het kamp ook buitenlanders aanwezig zijn. Wil je op de hoogte blijven van de organisatie van dit kamp stuur dan even een berichtje naar kalkman@naturalis.nl.

Meer informatie

Neem voor meer informatie over dit project contact op met Vincent Kalkman (kalkman@naturalis.nl).

Vincent Kalkman

Project Soort van de Maand

Om nieuwe waarnemers te interesseren voor PGO-onderzoek heeft de VOFF het project Soort van de Maand georganiseerd. Het is de bedoeling dat zoveel mogelijk mensen gegevens van onderstaande soorten aanleveren. Om het doorgeven te vergemakkelijken zal een invoermodule op internet beschikbaar worden gemaakt. Zie hiervoor www.telme.nl.

januari	ijsvogel <i>Alcedo atthis</i>
februari	haas <i>Lepus europaeus</i>
maart	citroenvlinder <i>Gonepteryx rhamni</i>
april	paraplutjesmos <i>Marchantia polymorpha</i>
mei	rugstreeppad <i>Bufo calamita</i>
juni	weidebeekjuffer <i>Calopteryx splendens</i>

juli klokjesgentiaan *Gentiana pneumonanthe*
 augustus wespspin *Argiope bruennichi*
 september wijngaardslak *Helix pomatia*
 oktober kostgangerboleet *Boletus parasiticus*
 november plataanvouwmijnmot *Phyllonorycter platani*
 december kleine wintervlinder *Operophtera brumata*

Themanummer De Levende Natuur

Het novembernummer 2006 van De Levende Natuur is geheel gewijd aan het werk van de PGO's. Alle vrijwilligers die actief natuurgegevens verzamelen krijgen het nummer gratis toegestuurd, in totaal gaat het om circa 18.000 adressen. De organisatie van dit project was in handen van Vincent Kalkman van het EIS-bureau.

In het themanummer worden diverse aspecten van het PGO-werk belicht, van het maken van kansentaarten, het project Soort van de Maand en diverse inhoudelijke bijdragen over bijvoorbeeld paddestoelen, exoten, natuurontwikkeling en vleermuizen. Vanuit EIS wordt de rol van collecties in de faunistiek belicht. Uiteraard wordt ook de historie van de VOFF belicht.

Wie door dit nummer geïnteresseerd is geraakt in De Levende Natuur kan zich abonneren via de website www.delevendenatuur.nl, 0317-427893 of via een bericht aan administratie@delevendenatuur.nl. Een instapabonnement kost de komende maanden slechts 14,25 euro (regulier 28,50 euro). Er verschijnen zes nummers per jaar.

Roy Kleukers

Nederlands Soortenregister

Ruim een jaar na de opening zijn ruim 137.000 bezoeken gebracht aan de site, de laatste tijd zo rond de 200-300 per dag. Dat is niet extreem hoog, maar aangezien nu in essentie nog een uitgebreide soortenlijst wordt geboden, valt het ook niet

Boomstructuur bekijken

Nederlandse soorten

- Animalia [klasse] (20546 soorten in totaal / 12062 inheems)
 - Dieren
- Annelida [stam] (20 soorten in totaal / 20 inheems)
 - Ringwormen
- Arthropoda [stam] (18495 soorten in totaal / 18481 inheems)
 - Geloeptoggen
- Chordata [stam] (508 soorten in totaal / 374 inheems)
 - Weekdieren
- Mollusca [stam] (200 soorten in totaal / 195 inheems)
 - Weekdieren
- Echinoidea [klasse] (20 soorten in totaal / 20 inheems)
 - Tweekleppigen
- Gastropoda [klasse] (170 soorten in totaal / 166 inheems)
 - Stakken
- Architaenioglossa [orde] (4 soorten in totaal / 4 inheems)
 - Aciculidae [familie] (2 soorten in totaal / 2 inheems)
 - Viviparidae [familie] (2 soorten in totaal / 2 inheems)
 - Viviparus [geslacht] (2 soorten in totaal / 2 inheems)
 - confectus [soort]
 - Spitse moerasslak
 - viviparus [soort]
 - Stompe moerasslak

Bij de stompe moerasslak *Viviparus viviparus* is een foto toegevoegd. In de stamboom wordt dan niet alleen bij de soort een fotosymbool toegevoegd, maar ook bij de daarboven liggende niveau's.

tegen. Het Ministerie van LNV heeft zowel de soortenteller als de fotomodule gefinancierd. Inmiddels zijn ruim 3000 foto's toegevoegd, waarmee nu ruim 1700 Nederlandse soorten zijn afgebeeld. Een nieuwtje is dat nu ook in de stamboom op alle niveau's te zien is waar foto's beschikbaar zijn (zie figuur). Dat is handig als je bijvoorbeeld even wil bekijken van welke families beelden beschikbaar zijn.

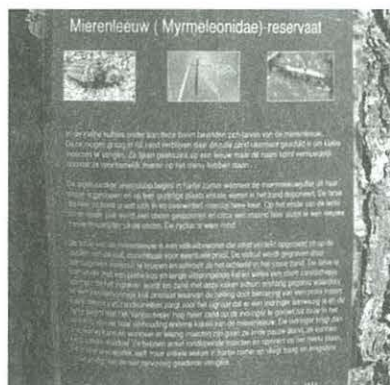
In 2007 willen we serieus aan de slag met het toevoegen van betrouwbare soortinformatie, zoals teksten over herkenning en biologie, verspreidingskaarten, literatuurreferenties en pdf's, links met andere websites. Dit is een enorme klus en hiervoor wordt nog financiering gezocht.

Roy Kleukers

Reservaat voor mierenleeuwen!

Van Kris Joosten van de VOFF kregen we onderstaande foto's. De bewoners van de woonwerkgemeenschap De Rafter in Ubbergen hebben speciale maatregelen getroffen om een kolonie mierenleeuwen te beschermen. Voor zover bekend het eerste mierenleeuwenreservaat in ons land.

Roy Kleukers

VOFF-dag 2006

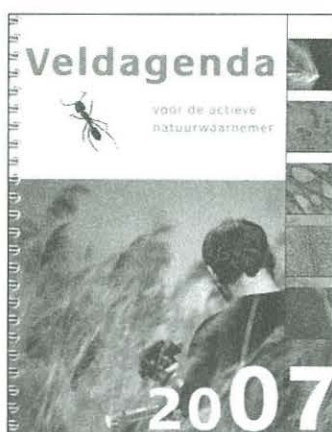
Op 25 november j.l. vond de VOFF-dag plaats in De Vereniging in Nijmegen. Traditiegetrouw werd aangesloten bij de drukbezochte SOVON-dag en mede daardoor was het lezingprogramma goed bezocht. Op de drukste tijden waren er ruim 250 mensen in de zaal. De dag stond in het teken van het 10-jarig jubileum van de VOFF. Het themanummer van De Levende Natuur werd uitgereikt aan de kwartiermaker van de Gegevensautoriteit. Daarna waren er diverse lezingen, die grotendeels aansloten bij de bijdragen in het themanummer. Aan het eind van de dag nam Bram van de Klundert afscheid als voorzitter van VOFF en dit werd gevierd met een geanimeerde receptie.

Roy Kleukers

Veldagenda VOFF

Na het succes in 2005 is ook in 2006 een veldagenda van de VOFF verschenen. In de agenda wordt informatie gegeven over activiteiten van de PGO's, zoals Soort van de Maand. De agenda wordt door de KNNV Uitgeverij verkocht voor 12,95 euro (zie www.knnvuitgeverij.nl).

Roy Kleukers

Onderzoek in Defensie-terreinen

'Defensie is met ruim 27.000 ha oefenterrein een van de grote terreinbeherende organisaties in Nederland. Zij neemt haar verantwoordelijk als beheerder van terreinen die nationaal en internationaal grote natuurwaarden vertegenwoordigen. Een verantwoorde afstemming tussen de militaire functie en de natuurfunctie gebeurt op zodanige wijze, dat de krijgsmacht in staat wordt gesteld de gewenste graad van geoefendheid te bereiken. Hierbij worden tegelijkertijd de natuurwaarden in stand gehouden en waar mogelijk worden deze door gericht beheer verder ontwikkeld.'

De bovenstaande alinea is geciteerd uit de Milieubeleidsnota van Defensie en laat duidelijk zien dat natuur een belangrijke plek heeft binnen de organisatie. Om het beheer goed af te kunnen stemmen is er bij Defensie een team van ecologen werkzaam die tot taak hebben de natuurwaarden van defensie-terreinen te monitoren. Deze groep richt zich voornamelijk op planten, vlinders, libellen, broed- en trekvogels, sprinkhanen, reptielen en amfibieën. Gezien de omvang van het werk kan men op dit moment slechts een 60-tal terreinen eens in de 6 jaar onder de loupe nemen.

Defensie heeft daarom groot belang bij de aanlevering van gegevens die anderen in de defensie-terreinen kunnen verzamelen. Defensie wil graag het onderzoek door serieuze onderzoekers en deskundigen stimuleren. Daarom heeft een vertegenwoordiger van de Inventarisatie en Monitoringsgroep van Defensie contact gezocht met de PGO's.

Het merendeel van de defensie-terreinen is vrij toegankelijk voor publiek op wegen en paden tussen zonsopkomst en zons-
ondergang. Een aantal terreinen is alleen toegankelijk onder begeleiding en een deel blijft om veiligheidsredenen niet toegankelijk. Voor onderzoek buiten de wegen en paden is te allen tijde een onderzoeksvergunning nodig. De Koninklijke Marechaussee ziet toe op een strikte handhaving van de regels en heeft een aanscherping van het toezicht op de terreinen aangekondigd.

Het beheer van de oefenterreinen bij Defensie is ondergebracht bij de Dienst Vastgoed Defensie. De Dienst Vastgoed Defensie bestaat uit 3 regio's (Noord, (Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Flevoland en Gelderland) West, (Utrecht, Zuid- en Noord Holland) en Zuid (Brabant en Limburg)). Voor buitenstaanders kan het hierdoor lastig zijn om de juiste weg te vinden binnen de Defensieorganisatie. Daarom is er één centraal, coördinerend adres aangewezen voor alle aanvragen voor een onderzoeksvergunning die betrekking hebben op natuur. Dit zal zorgen voor doorgeleiding van de aanvragen naar de juiste instanties (beheerders en krijgsmachtdelen), die bevoegd zijn om vergunningen af te geven.

De Dienst Vastgoed Defensie zal het onderzoek faciliteren in ruil voor het gebruik van de onderzoeksgegevens voor het afstemmen van het terreinbeheer. Om die reden vragen we de gegevens na afloop van het onderzoek te sturen naar dit centrale adres. Dienst Vastgoed Defensie zal er zorg voor dragen dat de gegevens in het bezit komen van de beheerder en natuurlijk ook de monitoringsgroep. Als resultaat vragen we niet om een enorm rapport, een tabel met de waarnemingen voldoet. In het geval dat er een interpretatie van de gegevens wordt gemaakt zijn wij daar uiteraard ook nieuwsgierig naar. Een vermelding van de methodiek van inventarisatie/ waarneming is aanbevelenswaardig.

De voorkeur van Dienst Vastgoed Defensie gaat uit naar aanvragen voor langdurige monitoring over langere termijn, hoewel er ook vergunningen kunnen worden aangevraagd voor incidentele inventarisaties.

Aanvragen kunnen alleen schriftelijk worden ingediend bij:

Dienst Vastgoed Defensie

Directie Noord Sectie Terreintechniek

t.a.v. Adviseur Natuur, Inventarisatie en Monitoring

Postbus 40184

8004 DD Zwolle

In de aanvraag dient vermeld te worden door wie (NAW gegevens), wanneer en op welk(e) terrein(en) wat voor onderzoek uitgevoerd zal worden. In het geval dat er monsters worden genomen, soorten worden gevangen en meegenomen worden, dient dit aangegeven te worden. In het geval dat er foto's gemaakt zullen worden, dient dit ook in de aanvraag gemeld te worden. Tevens dient men aan te geven wanneer resultaten van het onderzoek verwacht worden en wanneer deze naar Dienst Vastgoed Defensie opgestuurd worden. De Dienst Vastgoed Defensie zal in geval van twijfel ter controle contact opnemen met het bestuur van de betreffende PGO voor controle van de gegevens van de aanvrager en de kwaliteit van de inventarisaties van de betreffende aanvrager.

Voor vragen over natuur op de Defensie-terreinen kunt u contact opnemen met:

telefoon: 038-4572300 of via het bovenvermelde adres.

David Michel

Landelijke Zeedag op 24 februari 2007

Op 24 februari 2007 wordt in Naturalis de Landelijke Zeedag gehouden. Deze bijeenkomst is georganiseerd door EIS en Stichting ANEMOON (Analyse Educatie en Marien Oecologisch Onderzoek). In Nederland zijn veel organisaties actief op het gebied van onderzoek naar het leven langs onze kusten. Hierbij spelen zowel vrijwilligersorganisaties, natuurhistorische musea, universiteiten en andere instellingen gespecialiseerd in marien onderzoek, een belangrijke rol. Zo werken studenten, duikers, professionele biologen en amateurbiologen samen om meer duidelijkheid te krijgen over waar en in welk seizoen mariene dieren voorkomen.

Tijdens de Zeedag geven deze organisaties presentaties over hun onderzoek en over hoe vrijwilligers, duikers of andere bio-

logisch geïnteresseerden hieraan kunnen bijdragen. Daarnaast zijn experts van diverse dier- en plantengroepen aanwezig die vragen over hun groep of hun werk kunnen beantwoorden. Verder zal er veel informatie aanwezig zijn in de vorm van stands, posters en folders. Als speciale attractie is er een op afstand bestuurbaar duikbootje uitgerust met een videocamera aanwezig waarmee we zullen onderzoeken wat er in de wateren rondom Naturalis voorkomt. Dit soort duikbootjes worden normaal gebruikt om te kijken wat er in de dieptes van de Noordzee leeft.

Binnenkort wordt het volledige programma van deze dag op de website van EIS geplaatst (www.naturalis.nl/eis).

Vincent Kalkman

Publicaties

Door Roy Kleukers, met bijdragen van Berend Aukema (BA), Vincent Kalkman (VK), Menno Reemer (MR) & John Smit (JS).

EIS-publicaties

Anonymus 2006. Waarnemingenverslag 2006. Dagvlinders, nachtvlinders en libellen. – EIS-Nederland, De Vlinderstichting, Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie.

Medewerkers van EIS, De Vlinderstichting en de NVL kregen in voorgaande jaren dikke waarnemingenverslagen toegestuurd. Dit waren uitgebreide overzichten van de recente vindplaatsen van dagvlinders, libellen, sprinkhanen en enkele andere groepen ongewervelden. De drie organisaties die deze uitgave verzorgden hebben nu besloten dat deze jaarlijkse papieren overzichten niet meer van deze tijd zijn. De kaartjes zijn nu namelijk allemaal op internet te vinden (op www.naturalis.nl/eis en www.vlinderstichting.nl). Binnenkort zullen ze ook via het Soortenregister te raadplegen zijn (www.nederlandsesoorten.nl). Het papieren waarnemingenverslag is daarom dit jaar veel dunner en bevat slechts kaartjes van kleine selectie aan soorten. [MR]

Aukema, B. & D.J. Hermes 2006. Verspreidingsatlas Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera). Deel II: Cimicomorpha (Tingidae, Microphysidae, Nabidae, Anthocoridae, Cimicidae & Reduviidae). – EIS-Nederland, Leiden.

Voor een korte bespreking zie EIS-Nieuwsbrief 42, pag. 13-14.

Biesmeijer, J.C., S.P.M. Roberts, M. Reemer, R. Ohlemüller, M. Edwards, T. Peeters, A.P. Schaffers, S.G. Potts, R. Kleukers, C.D. Thomas, J. Settele & W.E. Kunin 2006. Parallel declines in pollinators and insect-pollinated plants in Britain and the Netherlands. – Science 313: 351-354.

Nog niet eerder mocht EIS-Nederland zich verheugen in de belangstelling die een artikel in Science met zich meebrengt.

Afgelopen zomer was het zover. Koos Biesmeijer (University of Leeds) leidde een onderzoek naar de achteruitgang van bestuivende insecten en door insecten bestoven planten in Nederland en Engeland. Voor de benodigde verspreidingsgegevens zocht hij contact met EIS-Nederland. De resultaten zijn zorgwekkend: er is in beide landen sprake van een parallel achteruitgang in de diversiteit aan bijen en de door bijen bestoven planten. Soorten die kieskeurig zijn in habitat of bloembezoek hebben het het zwaarst te verduren. Overigens doen zweefvliegen het een stuk beter: in Engeland is de diversiteit gelijk gebleven en in Nederland is deze zelfs iets vooruitgegaan. De verklaring voor dit verschil tussen bijen en zweefvliegen ligt mogelijk onder andere in het verschil in de mate van specialisatie bij bloembezoek. De publicatie van het artikel bracht veel media-aandacht met zich mee, zowel nationaal als internationaal. In Nederland besteedden verschillende landelijke en regionale dagbladen er aandacht aan, evenals enkele radio- en televisieprogramma's. [MR]

Kalkman, V.J. & R.M.J.C. Kleukers 2006. Collecties: onmisbaar voor biodiversiteitsonderzoek. – De Levende Natuur 107: 252-255.

*Reemer, M., F. van der Meer & A. Neve 2005. De roodrandzandbij *Andrena rosae* in de Zuid-Hollandse Biesbosch. – EIS-Nederland, Leiden.*

De roodrandzandbij *Andrena rosae* staat als 'ernstig bedreigd' op de Rode Lijst van de Nederlandse bijen. Vroeger kwam deze soort verspreid over het land voor, maar recent is zij alleen in en rond de Biesbosch gevonden. De Provincie Zuid-Holland maakte het EIS-Nederland middels een subsidie mogelijk om de Zuid-Hollandse populaties te onderzoeken teneinde beschermingsmaatregelen te formuleren. Uit het veldwerk in 2005 bleek dat de populatie in de Biesbosch zeer groot is: op veel plekken in het gebied is het de talrijkste bijensoort. Het rapport beschrijft de nestelplaatsen en het bloembezoek (inclusief analyse van het door de vrouwtjes verzamelde stuif-